

Kutatási zárójelentés D 45928 Posztdoktori pályázat

A téma megnevezése: *Táplálkozás, gazdálkodás, életmód*

Témavezető: Kuti Klára, PhD

PTE BTK Néprajz – Kulturális Antropológia Tsz.

Futamidő: 2003. október 1. – 2006. szeptember 30.

2003-ban elnyert posztdoktori pályázatom munkatervének leglényegesebb eleme a tudományos kutatás és az egyetemi oktatás ötvözése, meggyőződésem szerint, messzemenően sikeresnek mondható. A pályázat futamideje alatti hat akadémiai szemeszterben körülbelül tíz egyetemi kurzust (előadás, szeminárium, kutatószeminárium... etc.) szerveztem, ill. tartottam, kilenc tanulmányt írtam, melyekből hat a futamidő alatt megjelent, a további három szerkesztés alatt áll. Három nagy és egy kisebb nemzetközi konferencián vettem részt külföldön, szerveztem egy kisebb létszámú, szigorúan szakmai műhelymunkát igénylő workshopot és egy nagyszabású ünnepi konferenciát, meghívottként előadást tartottam négy kisebb interdiszciplináris konferencián belföldön, vendégelőadóként kurzust (előadást és szemináriumot) tartottam a bécsi egyetem európai etnológia tanszékén, jelenleg nyolc graduális és egy posztgraduális hallgató kutatásának vagyok a témavezetője, és a posztdoktori ösztöndíjas időszak leteltével a Pécsi Tudományegyetemen kinevezést kaptam.

Legfontosabbnak azonban azt tartom, hogy sikerült az egyetemi kurzusok tematikáját és a kutatási tematikát úgy összehangolni, hogy jelen zárójelentésemben az egyetemi kurzusok tematikájának vázolásával párhuzamosan rögtön utalhatok a megjelent, ill. megjelenés alatt álló tanulmányokra, összefoglalásokra, melyekben az egyes megközelítéseket kifejtettem:

Táplálkozás, identitás, életmód: A pályázat futamideje alatt négy szemeszteren át tartottam táplálkozás-kurzusokat (előadásokat, szemináriumokat, kutatószemináriumokat). Ezek szoros együttműködésben folytak a Pro. Dr. Kisbán Eszter témavezető által irányított *Magyar táplálkozáskultúra Európában az ezredfordulón* (OTKA T043044) kutatási programmal, melynek 2003-2006 alatt résztvevő kutatója voltam. A táplálkozáskultúra és a gazdaságtörténet – szorosabban az élelmiszeripar kialakulásának és kiteljesedésének hatása – kapcsolatának vizsgálatából született az a publikáció, mely a paradicsom beépüléséről szól a magyar táplálkozáskultúrába, és az industrializációról rendezett nemzetközi konferencián hangzott el, ill. annak kötetében jelent meg.

A táplálkozáskultúra további szegmenseinek vizsgálata, így az eszközhasználat, felhalmozás, presztízsztárgyak jelentősége, ill. az egyéni élettörténetek, identitás, táplálkozási szimbólumok és fogyasztási szokások, ill. a közéletképzés szerepe a fiatal generáció táplálkozási szokásainak formálódásában képezte több szemeszter kurzusának tárgyát. Történeti vonatkozásában ezt tárgyalja a 17. századi fűszerkereskedők társadalmi megítélését vizsgáló dolgozat; modernkori vizsgálatára a fogyasztói társadalom, az élelmiszermarketing-stratégiák és a fogyasztási kényszer kulturológiai érvrendszerét vizsgáló dolgozatom reflektált, mely jelen pillanatban még megjelenés előtt áll.

2005. novemberében kétnapos workshopot szerveztem, melyen a hazai táplálkozáskutatókkal, ill. a PTE BTK Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék graduális és posztgraduális hallgatóival vitattuk meg a jelenkori és történeti táplálkozáskutatás lehetőségeit. A workshop programján négy vitaindító téma szerepelt: *Tanítás és tanulás, generációk közötti kommunikáció szerepe a mindennapi szokások átadás-átvételében, generációs konfliktusok, hagyomány vagy újítás* (előadók: Bági Anikó, Kuti Klára). *Történeti adatok felhasználhatósága a mindennapi élet, az életmód kutatásában, a tárgykultúra történeti kutatásának lehetőségei* (előadók: Benda Borbála, Bárh Dániel). *A táplálkozás szerepe a kulturális identitás megjelenítésében* (előadók: Rékai Miklós, Farkas Judit). *Terepmunka: adatgyűjtésből etnográfiai leírás, leírásból elemzés* (előadó: Sági Edit).

Néprajzi tudománytörténet: társadalomtudomány / kultúratudomány: A tudománytörténeti kérdések iránti érdeklődésem akkor manifesztálódott, amikor PhD-disszertációm bevezető fejezetére reflektálva meghívást kaptam egy tudománytörténeti konferenciára, ahol a szocialista korszak tudományosságán belül a magyar történeti néprajzi kutatásokról számoltam be. Ez a dolgozat 2005-ben jelent meg a hallei Max-Planck-Institut sorozatában.) Ez a szükségszerű reflexió rendkívül szerteágazó kutatási tematikát nyitott meg előttem:

1.) A magyar néprajztudomány alapkategóriáinak vizsgálata a tudomány kiformalódásától kezdve a jelenkorig. Ebben a kérdésben két nagy tematikus kurzuscsoportot állítottam össze: a parasztság fogalmának magyarázatáról és megközelítéseiről, ill. a magyar néprajztudomány tér- és időszemléletéről. Természetesen az egyetemi kurzusok szükségszerűen nagy szakirodalmi apparátussal készülnek, hisz a hallgatók számára a legalapvetőbb munkákat is ismertetni kell. A rendszeresen, több szemeszteren át vezetett kurzusok között egy ízben tartottam

külön a német nyelvű diszciplínatörténetéről kurzust az egyetem 'európai tudományok' című idegen nyelvű specializációján. A magyar és német nyelvű diszciplína tudománytörténeti összehasonlításából született egy dolgozat két nyelven írott változata, (német változata az *ÖZfV*-ban, magyar változata a *Tabulában* jelent meg.), ill. egy előadás, melyet a MTA Néprajzi Kutatóintézetének konferenciáján (*Gazdaság-, társadalom- és egyháztörténeti források néprajzi értelmezésének lehetőségei*) tartottam 2006. februárjában.

2.) A magyar néprajztudomány kialakulása: a népi és nemzeti kultúra kanonizációja. Míg a néprajztudomány a népi kultúra vizsgálatára szerződött, addig a nemzeti kultúra kanonizációjának, a nemzeti identitás kialakulásának és fenntartásának tudományos kutatása elsősorban a történettudomány kompetenciájába tartozik. Legalábbis a megjelenő publikációk és felállított elméletek mintha ezt tükröznék. Legutóbbi kurzusomban annak jártam utána, hogy milyen szerepet vállal(t) a néprajztudomány a nemzeti kultúra létrehozásában és a milyen elméleti megközelítésben vizsgálható ez a 19. században, a 20. század derekán, majd pedig a II. világháború utáni időszakban. Az etnikus kultúra, ill. az etnicitás kutatása viszont hagyományosan a néprajz és a kulturális antropológia kompetenciája. Milyen interdiszciplináris találkozások lehetőségét rejti az etnicitás kutatása, mely a nemzeti identitás és nacionalizmus-elméletek egyik határterülete. Ezt a kurzust először 2006 tavaszán tartottam meg a bécsi egyetem európai etnológia tanszékének meghívására, – különös hangsúlyt adott a témának az osztrák-magyar határt 'átívelő' helyzet – majd aztán itthon is.

A bevezetőben felsorolt tudományos reprezentációk részletes felsorolása időrendben:

- 14th Conference of the International Commission for Ethnological Food Research Basel 2002.
- Socialist Era Anthropology in Eastern and Central Europe. Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle/Saale, 2002
- 15th International Ethnological Food Conference, Dubrovnik, 27 September – 3 October, 2004
- az OTKA Posztdoktori Ösztöndíj és a Magyary Zoltán Ösztöndíj 2004. évi Posztdoktori találkozója, Debrecen, 2004. nov. 11-12.
- Középkori had- és életmódtörténeti konferencia, Történészceh Egyesület, 2004. nov. 15-16. Pécs
- MPPPOT konferencia, Termékenység – Megtermékenyítés – Termék, 2004. november 19-20. Budapest
- Eugenie Goldstern Symposium, Volkskundemuseum Wien, 2-5. Februar 2005, Wien
- Kutatásmódszertani kerekasztal-beszélgetés, 2005. november 25-26. Pécs, (szervező: PTE BTK Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszéke, a PTE BTK Interdiszciplináris Bölcsész Doktori Iskola Néprajz – Kulturális Antropológia Programja, és a Pécsi Akadémiai Bizottság Etnológiai tudományok munkabizottsága, továbbá Kisbán Eszter, a Magyar táplálkozáskultúra Európában az ezredfordulón (OTKA T043044) kutatási program témavezetője, és Kuti Klára, a Táplálkozás, gazdálkodás, életmód (OTKA D45928) Posztdoktori Ösztöndíj témavezetője.)
- Gazdaság-, társadalom- és egyháztörténeti források néprajzi értelmezésének lehetőségei konferencia, 2006. február 23-24. MTA Néprajzi Kutatóintézetének Történeti Néprajzi Osztálya, MNT Anyagi Kultúra Szakosztálya, Budapest
- Párbeszéd a hagyománnyal – a néprajzi kutatás múltja és jelene. Pécs, 2006. szeptember 1-3. (szervező: PTE BTK Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszéke, Pécsi Akadémiai Bizottság Etnológiai tudományok munkabizottsága)
- 16th International Ethnological Food Conference, Innsbruck-Merano, 25 September – 2 October, 2006

A pályázat futamideje alatt megjelentetett (részben megjelenés alatt álló) tanulmányok:

Die Tomate, ein später Neuling in der ungarischen Nahrungskultur. In Lysaght, Patricia – Burckhardt-Seebass, Christine (eds.) *Changing Tastes. Food culture and the processes of industrialization.* 14th Conference of the International Commission for Ethnological Food Research Basel, 2004. 49-59.

Historicity in Hungarian Anthropology. In Hann, Chris – Sárkány, Mihály – Skalník, Peter (eds.) *Studying Peoples in the People's Democracies. Socialist Era Anthropology in East-Central Europe.* Münster (Lit Verl.), 2005. (= Halle Studies in the Anthropology of Eurasia, 8.) 273-285p.

What did Spice Merchants Bring to Hungary? In Patricia Lysaght – Nives Rittig-Beljak (eds.) *Mediterranean Food. Concepts and Trends. Proceeding of the 15th International Ethnological Food Conference, Dubrovnik, 27 September – 3 October, 2004.* Zagreb (Biblioteka Nova Etnografija), 2006. 311-319p.

Zwei Blicke auf einen Paradigmenwechsel. Bemerkungen aus Anlass des Symposiums über Eugenie Goldstern. Österreichische Zeitschrift für Volkskunde, Band LIX/108. Wien, 2005. 299-309p.

Párhuzamos (tudomány)történetek. Tabula, 2005:8 (2) 355-364p.

Főzés, sütés, tartósítás, tárolás. Ételválaszték. szócikk In Balogh Balázs – Borsos Balázs (eds.) Encyclopedia of Hungarian Folk Culture, (szerkesztés alatt, közlésre elfogadva)

Étkezési hagyományok. szócikk In Glatz Ferenc (Főszerk). Magyar Tudománytár, Vol. VII. Hagyomány. (szerkesztés alatt)

Healthy Diet: Fashion and Construction. 16th International Ethnological Food Conference, Innsbruck – Merano, 25 September – 2 October, 2006. (in print)

Individualizmus és hagyományteremtés a táplálkozáskultúrában. Elhangzott a PTE BTK Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék és a PAB Etnológiai Munkabizottságának *Párbeszéd a hagyománnyal – a néprajzi kutatás múltja és jelene* című ünnepi konferenciáján, Pécs, 2006. szept. 1-3. (szerkesztés alatt)

Pécs, 2007. március 19.

Kuti Klára, PhD